

GILBERTI LUNICENSIS

LIBER

DE STATU ECCLESIAE.

(USSERIUS, *ibid.*, p. 78.)

Imago generalis Ecclesiae supra notata, primas A ab aliis victus penuriam repellat; tertia militiae studio dedita, caeteros a corporis hostibus securos reddat.

Imago generalis Ecclesiae supra notata, primas nominum litteras pro ipsis nominibus idcirco continet; quia spatium scribendi ipsa nomina tota non habet. Infima tamen linea tria haec tota vocabula describit, moniales, canonicas, vel universales. Et tota quidem imago pyramidis formam praetendit; quia inferius ampla est, ubi carnales et conjugatos recipit; superius autem acuta, ubi arctam viam religiosi et ordinatis proponit. Nec sola generalis forma superius arctatur; sed et singulares formulae, quas ipsa continet, in supremo acuuntur.

Prima ergo pyramide (quam in sinistra parte respicis, P. subscriptum) *parochiam* nominant; quae in summo *sacerdotem* habet, et sub ipso *diaconum*, tertium *subdiaconum*, quartum *acolytum*, quintum *exorcistam*, sextum *lectorem*, septimum *ostiarium*. *Amelarius* tamen novem dicit gradus Ecclesiae; addens *psalmistam* et *episcopum*. Sed tamen *episcopus*, *archiepiscopus*, *patriarcha* et *propheta*, generalis Ecclesiae gradus sunt; singulatis vero ideo illis tantum superioribus perfecta est; quia in baptismo et corpore Domini veniam largiendo, filios suos fideles ad caelestem patriam transmittit. Quia vero quilibet de choro sola iussione presbyteri potest officio *psalmistae* fungi, psallere scilicet sive cantare, in numero graduum Ecclesiae *psalmistas* non ponimus. Septem ergo gradus a septiformi spiritu singulis collati sunt Ecclesiis; quia quamvis singulae in eis personae non serviant, omnes tamen septem gradus sustinens solus sacerdos, Omnipotenti gratanter ministrat.

Qui autem sub his gradibus intra sinum parochialis Ecclesiae continentur, trifarie dividuntur. Ex quibus superiores in pyramide *oratores* intellige; et quia quidam ex eis conjugati sunt, ideo viros et feminas nominavimus. Sinistrales vero in pyramide *oratores* sunt, tam viri quam feminae. Dextrales quoque *bellatores* sunt, viri atque feminae. Nec dico feminarum esse officium orare, arare, aut certe bellare; sed tamen his conjugatae sunt atque subserviunt, qui orant, et arant et pugnant. Nec sejunctas ab Ecclesia putamus praesenti, quas Christus cum matre sua collocat in caelesti. Et hos tres legitimos fidelium ordines ab initio admittit Ecclesia, ut pars in ea (clerus videlicet) orationi vacans, alios ab impetu fallacis inimici defendat; alia, labore desudans,

Secunda vero pyramis subscribitur *monasterium*; et habet in acumine *abbatem*, et sub ipso sex gradus; qui ipse sacerdos est, atque sub his *oratores* tantum; quoniam non est monachorum baptizare, communicare, aut aliquod ecclesiasticum laicis ministrare; nisi forte, cogente necessitate, imperanti episcopo obediant. Quorum propositum est soli Deo, relictis saecularibus, in oratione vacare.

Has itaque duas pyramides (*parochiam* scilicet et *caenobium*) subjectas possidet *pontificalis* Ecclesia; quae et ipsa, in modum pyramidis, ad basium duabus minoribus ampla, in supremo acuitur et subscribitur *episcopatus*, pro eo quod episcopo in summa sede dirigitur. Cui, pro parvitate spatii, parvula punctus notata supponitur pyramis; ut declaret *episcopum* in ecclesia propriae sedis habere sacerdotes et caeteros sex gradus, et tres supradictos fidelium ordines; quod ex numero punctorum patet. Nec idcirco duae tantum Ecclesiae *pontifici* subiciuntur, quod duabus possit esse contentus; sed per unam omnes *parochias*, et per alteram omnes *abbatias*, quas regit, obtinere figuratur. Obtinet enim ut minimum decem Ecclesias, ut plurimum vero mille.

Hoc eodem ordine duas sequentes pyramides (*parochiam* videlicet et *monasterium*) secundo suppositas *episcopo* constat. Qui rursus duo *episcopi*, cum suis Ecclesiis uni *archiepiscopo* subjunguntur. Cujus Ecclesia subscribitur *diocesis*: et habet in propria sede septem gradus, et tres ordines fidelium. Habet ergo extra parochias et monasterium: et ut plurimum viginti episcopos regit, ut minimum vero tres. Ad eundem modum alii duo episcopi subnectuntur alteri *archiepiscopo*. Sed et duo archiepiscopi cum suis ecclesiis et episcopis obediunt uni primati. Cujus Ecclesia subscribitur *primatus*: et habet in propria sede septem gradus et tres ordines fidelium, extra vero parochiam et monasterium; et ut plurimum obediunt ei sex archiepiscopi, ut minimum unus. Eodem quoque modo alteri primati in secunda pagina, obediunt duo archiepiscopi cum suis episcopis quatuor.

Qui postremum duo *primates* serviunt uni et summo Romano pontifici *papa*, cujus Ecclesia subscri-

bitur *generalis*, et habet parochiam, monasterium, episcopos, et diœceses. *Noë* etiam secum in summum arcæ residet: quia, sicut *Noë* arcæ præerat inter undas diluvii, ita *Romanus pontifex* regit Ecclesiam in fluctibus sæculi. Quibus utrisque præeminet Christus; qui utriusque Testamenti legislator est, et *utraque fecit unum* (*Ephes. II, 14*); summus Paterfamilias, qui excubantes fideliter in hoc tabernaculo honorifice coronat in regno. Coniungitur autem imperator papæ, rex primati, dux archiepiscopi, comes episcopo, miles sacerdoti, quia istæ personæ pares illis sæcularibus jure decernuntur.

Expeditis ergo in communi speculatione figuris, et membris et capite Ecclesiæ, nunc qui singulis ordinibus conveniat explicemus. *Coniungatorum* est, nullam usque in sextam vel etiam septimam progremem sanguinesibi conjunctam, aut illi quam habuerit aut quam habuit sibi proximus, vel commatrem ducere uxorem; cum quibus enim semel juncta est Ecclesia, cum eisdem iterum replicare illicitum dicit [ducit] Ecclesia. Coniugatis etiam præceptum est, ut et ipsi domum Domini frequentent, ibique Deum suppliciter adorent et precantur; primitias, oblationes, et decimas suas fideliter persolvant; mala solemner devitent, bona desideranter inquirant, et omnino pastoribus suis obediant.

Ostiatorum vero est, certas horas observando designare, et ecclesiam, cum hiis quæ in ea recluduntur, servare; ut nullus Judæus, vel gentilis, sive catechumenus, hora sacrificii intersit, nec omnino canis aut aliquis immundus sive sanguinolentus in eam intret, cavere; excommunicatos eliminare. *Lectorum* autem est, aperte et distincte in ecclesia omnia, præter Epistolam et Evangelium, legere. *Exorcistarum* est etiam, fiducialiter adjurando et imperando in nomine Domini, de obsessis corporibus dæmones efligare; sive catechumeni sint, sive baptizati. *Acolytorum* est, luminaria certis horis accendere et extinguere; altaris et sacrificii necessaria ad manum subdiaconi præparata habere. Atque hi quatuor ordines in officis suis solent indui super humerali, alba et cingulo, et tamen possunt perfrui conjugio.

Subdiaconorum est, epistolam legere, aquam et vinum calicis infundere, oblatam patenæ imponere, et sic ad altare diacono deferre; et idcirco castos esse. Cum supradictis autem vestibus, in sinistra manu fannonem, et quasi scopam tergendum altare et quoddam onus Domini leve portant; et tunicam strictis manicis in solemnibus induunt. *Diaconorum* est dicere: *Exeat qui non communicat*; et: *Humiliate vos ad benedictionem*; et: *Humiliate capita vestra Deo*; et: *Ite missa est*; et: *Benedicamus Domino*; et Evangelium legere et pronuntiare, sacrificia super corporalia statuere, sacerdoti ministrare, paschalem cereum benedicere; et in absentia presbyteri baptizare, et horas celebrare, stolam etiam super sinistrum humerum ferre, et indui dalmatica in solemnibus, id est, tunica amplis manicis. In festivis autem, Qua-

A dragesimæ induuntur diaconus et subdiaconus casualis in tota missa, nisi cum legunt.

Sacerdotum autem sunt quatuordecim officia, præesse, subesse, orare, offerre, prædicare, docere, baptizare, benedicere, excommunicare, reconciliare, ungere, communicare, animas Deo commendare, corpora sepelire de quibus singulis pertractandum est. *Præesse* ergo sacerdotis est; juste de singulis subjectis discernere, pœnitentiam recte et misericorditer injungere, et præcipere mansuete. *Subesse* vero est, episcopo ex animo humiliari et servire. *Officium* autem ejus est; panem et vinum cum aqua singulis diebus immolare, et in solemnibus *Te Deum*, et *Benedictus*, et *Magnificat*, et ante sacrificium thus super et circa altare et sacrificium incendere. Diaconus enim ante Evangelium incensat altare. *Orare* quoque ipsius est; suppliciter Deum adorare (ut factura sua) et pro admirandis operibus laudare, et benedicere pro perceptis beneficiis gratias agere, et pro percipiendis deprecari. Quod totum maxime in celebrandis horis et missa peragitur; de quibus, quia breviter non potest, in sequentibus tractabitur. *Prædicare* etiam ejus est; gentiles, Judæos, infideles vel catechumenos ad gratiam baptismi vocare, et hæreticos ad catholicam fidem revocare.

Baptizare ejus est; exorcizatos credentes, et sanctam Trinitatem confitentes, sub tina mersione sacro fonti intingere. Quod, sicut et missa, in ecclesia debet fieri; nisi prohibeat necessitas. Et sacrificium quidem corporis et sanguinis Domini sæpe fit, ob recordationem passionis ejus, sicut ipse præcepit, dicens: *Hoc est corpus meum, et sanguis meus; hæc facite*, quotiescunque sumitis, in meam commemorationem (*I Cor. XI, 24, 25*). Baptisma vero non iteratur, ne invocatio sanctæ Trinitatis exinanita putetur; quia *Christus pro peccatis nostris semel mortuus est* (*I Petr. III, 18*). *Docere* ejus est; baptizatos qualiter contra superbiam humilitate, contra inanem gloriam dejectione, contra invidiam benevolentia, contra iram modestia, contra tristitiam hilaritate, contra avaritiam largitate, contra gulam abstinentia, contra luxuriam castitate muniantur, instruere. Hæc enim octo vitia, et omnia quæ ex eis nascuntur, quamvis peccata non sint, tamen semper peccare suggerunt, ipsis videlicet consentire; quandoque non consentit eis animus, nequaquam transgreditur, sed potius coronatur. Docere etiam ejus, singulis Dominicis, quibus in hebdomada diebus abstinere et feriare fideles debeant, prædicare.

Benedicere potest, præsentem episcopo, aquam et sal in Dominicis sacerdos; et prandium, et sponsum, et sponsam, et lecturos lectiones præter Evangelium, et (2) aquam iudicii vel panem et cætera. In absentia vero episcopi; potest benedicere coronam clerici et velum viduæ, novos fructus, candelas in Purificatione sanctæ Mariæ, cineres in capite jejunii, ramos in Dominica Palmarum, et peregrinatos, et lecturum Evangelium, et populum cum dimittitur; arcum

(2) Vide Jureti Observat. ad epist. 74 Itonis.

benedictam aspergit, ad benedicendas novas domos et cætera nova. *Excommunicare* ejus est, criminibus lapsos, semel, bis et tertio revocatos; et non poenitentes a communione fidelium eliminare, ut nec in victu nec in loquela quisquam eis communicet. *Reconciliare* ejus est; poenitentes prope mortem de criminalibus, ex consensu tamen episcopi, ad unitatem fidelium recipere. *Ungere* potest quemlibet fidelem semel in quolibet gravi dolore, quia unctio sancta non solum animæ, sed et corporis sæpe medelam tribuit. *Communicare* statim debet baptizatos, et fideles omnes ter in anno (in Pascha, in Pentecoste, et Natali Domini) et prope mortem positos, si quæsierint verbo vel signo, vel teste fidei quod prius quæsisissent.

Commendare debet orando animas fideles de corporibus egredientes, et earum memoriam in missa et orationibus frequentare. Quamvis enim promissa sit indulgentia peccatori quacunque hora poeniteret, tamen poena peccantem quælibet exspectat; purgatorius videlicet ignis, qui corpore statim egressos et minus per lamenta poenitentiae purgatos ad plenitudinem recipit purgandos. Quod ergo pro eis hic fit in orationibus et eleemosynis, proficit eis ad purgationem, quia sudor vivorum requies est mortuorum. *Sepelire* corpora fidelium, ultimum est sacerdotis officium; ipse enim tertio terram super corpus cum fossore infundit, dicendo: *De terra plasmasti me.* Adjacent etiam cœmeteris sanctorum alia loca, in quibus submersorum et occisorum fidelium corpora conduntur, quia ipsorum animæ Deo commendari non prohibentur. Nam infidelium et sceleratorum corpora longe sunt a fidelium projicienda; quibus enim vivis non communicamus; nec mortuis.

Enumeratis autem atque descriptis sacerdotis officiis; quibus in his uti debeat vestibus perspicimus. Sicut ergo septem gradus sunt, quibus sacerdos elevatur, ita septem sunt vestes quibus ordinator: indumentum quotidianum, amicta, alba, cingulum, fannon, stola et casula. Et cætera quidem omnia officia sine casula, et cum stola sola aliquando potest. Quodiana ad missam, ut paucissima, sunt quatuor: camisia, tunica, femoralia, calcæamenta. Addunt tamen *Romani* caligas. Dicit quoque Amalarius sacerdotem debere indui sandalis et dalmatica; sed pontifices apud nos his utuntur.

Octo sunt ergo quibus sustentatur sacerdos; parochia, mansus, atrium, cœmeterium, templum, altare, calix cum patena, corpus cum sanguine, quia singulæ sibi, subjectis quasi quibusdam gradibus, honore et dignitate præferuntur. Parochiam appello populum, primitias, oblationes et decimas persolventem. Mansum dico terram aratri, quam ad minus debet habere sacerdos, atrium cum domibus suis et usuram. Hæc autem sunt utensilia sacerdoti oportuna, quæ sine benedictione episcopi sufficiunt: aqua

benedicta aspergit [aspersorium], textus sancti Evangelii, psalterium, missale, horarius, manuale, et synodalis liber, vela, candelabra cum candelis, arca vestimentorum, pixis cum oblatis et ferrum eorum, ampulla cum vino et altera cum aqua, pelvis ad manus lavandas cum manutergio, truncus aut lapis cavus ubi aqua unde sacra lavantur effunditur, absconsa etiam sub candela, et lecturiale sub libro.

Et superiores quique gradus possunt inferiorum officia ministrare. Episcopus ergo sacerdotis singula ministrat; licet, etiam ipso præsentem, quasi quoddam sit proprium sacerdotis offerre, baptizare, horas celebrare, ungere, communicare, commendare, sepelire. Sunt præterea septem præsulis officia, confirmare, benedicere, absolvere, synodum tenere, dedicare, consecrare, ordinare. *Confirmare* ejus est; frontes fidelium baptizatorum chrismate ungere. *Benedicere* autem dico præsulem ea quæ non sunt utensilia ecclesiæ; consecrare vero ipsa utensilia. *Benedicit* ergo pontifex reginam et virginem cum velatur, et quemlibet fidelem benedici postulantem, et totum populum ante pacem; benedicit etiam supra-memorata, quæ non licet sacerdoti in ejus præsentia. *Absolvit* præsul populum de venialibus in capite jejunii, de criminalibus in Cœna Domini. *Tenet* quoque synodum bis in anno, in æstate et in autumno. Hoc modo congregatis omnibus presbyteris totius episcopatus, perscrutatur episcopus ne quid alicui eorum desit in omni ordine, vel utensilibus ecclesiæ, neve quisquam eorum alteri quidquam fecerit injuriæ; quod tribus diebus sit. Pacatis itaque omnibus, absoluti permittantur abire in pace.

Dedicat etiam pontifex atrium, templum, altare, tabulam altaris. Dedicare enim est locum Deo asserre, benedicere et sanctificare. *Consecrat* autem episcopus utensilia ecclesiæ (quæ fere omnia sacerdotibus sunt communia) vestimenta videlicet sacerdotalia et pontificalia, altaris velamina, calicem, patenam et corporalia, vasculum Eucharistiæ, chrisma, oleum et vas chrysmale, thus et thuribulum, baptisterium, arcam vel scrinium reliquiarum, cimbarium (id est, altaris umbraculum) crucem, tintinnabulum et ferrum judiciale (5). Ea enim tantum consecrat, quæ a communi usu in cultum divinum separantur. *Ordinat* episcopus abbatem, abbatissam, sacerdotem, et cæteros sex gradus. Utitur etiam episcopus, pro dignitatis honore, baculo et annulo, chirothecis et mitra, balteo, dalmatica, et sandalis. Oportet autem eum sacram Scripturam et traditiones Patrum habere, ut possit de singulis juste discernere, et quælibet quærentibus rationabiliter respondere.

Archiepiscopo omnia supradicta conveniunt; insuper pallio honoris induitur; quia ipse, adjutus tamen ab omnibus diœcesis suæ episcopis, ordinat episcopum. Si quis enim ipsorum ordinationi adesse non possit, litteris suis se excusans atque legatis, asser-

(5) Vide Glossarium Guill. Lambardi (præfixum Ἀρχιεπισκοπία) in *Ordalio* D. Henr. Spelmanni, in *Judicio Dei*. Fr. Pithæi, in *Capitular.*, etc.

sum suum in ordinandis facere confirmat. *Primas* quoque et ipse archiepiscopus est; nec ipse archiepiscopum ordinat. Utrumque enim, archiepiscopum et primatem, oportet Romæ ab apostolico ordinari, aut a Roma eis a papa pallium afferri, qua [atque a] coepiscopis sublimari; quæ tunc tantum datur licentia, si forte infirmitatis vel belli aut aliqua alia causa necessaria intercesserit. Eo tantum ergo præest primas archiepiscopo; quod cum multi sint in eadem regione archiepiscopi, solus ex eis qui regem ordinat; et in tribus solemnitatibus coronat, et apud quem concilio pro veritate peraguntur, ipse eorum primatum tenet.

Locum itaque quem apud orientales *patriarchæ*

possident, hunc apud nos *primates* quodammodo obtinere videntur; utrique Romano pontifici primo gradu supponuntur. Sed, quia *patriarchæ* sedibus præsident apostolicis (ut *Hierosolymitanus, Antiochenus, Alexandrinus*), idcirco archiepiscopo ordinant, et pares quodammodo Romano ascribuntur. Soli tamen *Petro* dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. 1, 15). *Papa* ergo solus universalis præemmet Ecclesiæ; et ipse omnes ordinat et iudicat; et ab omnibus ordinatur, quia ex consensu totius Ecclesiæ Romani eum sublimant qui quotidie chlamide coccinea induitur, ut semper martyrio paratus probetur.

GILBERTI EPISTOLA AD S. ANSELMUM

(Vide supra in S. Anselmo, lib. iv, epist. 86.)

INTRA ANNUM MCV-MCVII.

GISLEBERTUS CRISPINUS

ABBAS WESTMONASTERIENSIS

NOTITIA HISTORICA IN GISLEBERTUM

(FARRIC., *Bibl. med. et inf. lat.*, III, 55)

Gislebertus, propter habitudinem capillorum *Crispinus*, ab an. C. 1084 ad 1117 abbas Westmonasteriensis, ordinis Benedictini, scripsit teste Trithemio cap. 555, et II, 105, illustr. Benedictin. ad Anselmum, Cantuariensem archiepiscopum, *altercationem Christiani cum Iudæo* quo iam (quem Iudæum eruditum Moguntiacensem fuisse Baleus et Lelandus cap. 152 testantur) *de fide Christiana*, interlocutoribus Gamahiele et Paulo: quæ Gisleberto etiam tribuitur a Lelando et Baleo, et in codicibus mss. (1) ex quorum hinc illam una cum præmissa ad Anselmum epistola (2) edidit Gabriel Gerberonius, in præclara sua Anselmi editione Paris. an. 1675, recusa an. 1721, pag. 512. De hoc Gisleberto videndus Joannes Picardus in notis ad lib. II Epist. Anselmi, epist. 16 *Altercatio hæc sine nomine auctoris prodierat* Colon. 1557, fol., et contracta atque interpolata cum prælatione *ad Alexandrum* Lincolnensem episcopum, sub nomine *Guilelmi de Campellis* in tomo XX *Bibl. Patrum Lugd.*, pag. 1884. Cætera Gisleberti scripta laudantur: *Commentarius in Isaiam et Jeremiam*; *Homiliæ in Canticum canticorum*; *De casu diaboli*, *De anima*, *Contra peccata cogitationis, locutionis et operis*, *In prologos S. Hieronymi in Biblia*, et liber *ad Cantorem Sagiensem*. Denique *Vita Heilumi* abbatis Beccensis, de quo Guil. Gemmeticensis lib. VII *Hist. Northmannorum* cap. 22, pag. 279: « Si quis, inquit, conversionem et conversationem ipsius plenius nosse desiderat, librum qui de Vita ejusdem Patris venerandi, eleganti sermone conscriptus est a viro religioso Gisleberto Crispino, postea abbate Westmonasterii, et tam nobilitate generis, quam scientia sæculari et divina pollenti perquirens relegat, in quo sufficienter reperiet unde suo desiderio satisfaciat. » Hæc Vita edita a Dacherio ad calcem *Lanfranci Operum* Paris. 1648, fol. Librum *De statu Ecclesiæ*, quem huic Gisleberto Pitseus tribuit, *Gilberti Lunensis* esse, Oudinus tom. II, p. 929 et 957, Caveus ad annum 1101 aliique adnotarunt.

Alterius, ut videtur, *Gilberti Disputatio Ecclesiæ et Synagogæ* in lucem data ab Edmundo Martene et J. Sino Durando tom. V *Thesauri anecdotorum*, pag. 1497, 1506.

(1) Labbe *Bibl. nova MSS.* pag. 26. Pitseus pag. 196

(2) Hanc ediderat Joannes Picardus notis ad Anselmi l. II, epist. 16.